FÖRÄNDRADE EGENSKAPER

om Darwin, tekniken och kroppspolitiken

Människans tillvaro har ofta varit en kamp. En kamp mot naturen, mot svält och klimat, men även mot de egna biologiska förutsättningarna. Och i kampen föds drömmen om en kropp som kan höja sig över sina begränsningar. Darwins evolutionsteori gjorde människan medveten som sin biologi. Men teknik, medicin och vetenskap bygger nya ideal för hur människors kroppar ska se ut och vad de ska klara av. Och det här kommer till uttryck i olika historiska kontexter, när vi försökt förändra människan, enskilda individer eller hela populationer, med hjälp av medicin, teknik och vetenskap. Kroppen, den enskilda människans kropp liksom människors kroppar som en sorts biomassa, präglas av politik och ideal. Vägen till perfektion är snårig och full av fallgropar. Vad är det som driver oss människor till ständig förändring och förbättring? Blir vi någonsin nöjda?

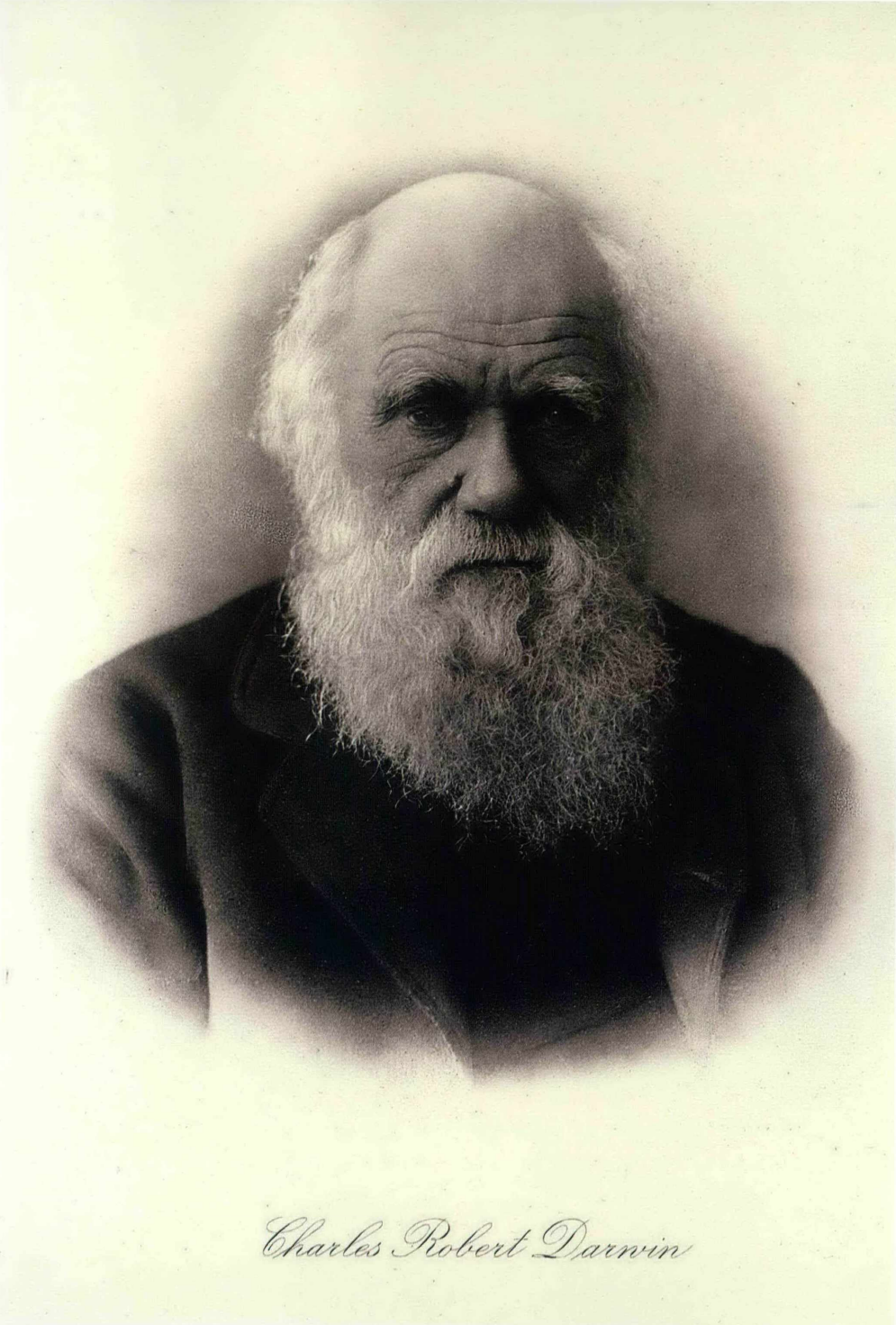
Av: Lotten Wiklund

VÅRT URSPRUNG HOS APORNA

Charles Darwin (1809–1882), evolutionslärans upphovsman, beskrivs ofta som en försynt och känslig person. En som inte gärna förhävde sig och som inte tyckte om att stå i händelsernas centrum. Han var en verklig humanist, hade en liberal människosyn och tog aktivt avstånd från slaveriet som annars var en stark konvention i den tid han levde. Men han var också en mycket förmögen man, född och uppvuxen i det innersta av den engelska societeten. En gentlemannaforskare som hade råd att oförtrutet ägna många decennier åt sina experiment och systematiska iakttagelser utan krav på avkastning.

Idag är det välkänt, navet i Darwins resonemang och accepteras av de flesta människor. Allt liv på jorden har ett gemensamt ursprung. Människan är produkten av en biologisk process som pågått under miljarder år. De individer i en population som är mest lämpade att ta sig an sina miljöbetingelser kommer också ha större chans till överlevnad, framgångsrik fortplantning och att sprida sina gener vidare till nästa generation.

Miljön, det kan vara en solig savann, ett iskallt hav eller en äng. Och när miljöbetingelserna ändras, ja då gynnas andra egenskaper och populationen ändrar karaktär. Så där har det hållit på i alla tider, och här är vi nu.

Charles Darwin 1809–1882.

Julian Huxley 1897–1975 var biolog och debattör.

JULIAN HUXLEY OCH HANS BROR ALDOUS

En person som tog starkt intryck av Darwin och evolutionsteorin var den engelske vetenskapsmannen och debattören Julian Huxley (1887–1975).

Julian Huxley var en bildad man som kom från en uppburen familj inom den engelska intelligentian. I släkten finns många framstående personer inom vetenskap, bland andra farfadern Thomas Henry Huxley som ibland kallas för Darwins bulldog. Han försvarade Darwins teorier i den offentliga debatten när många andra var kritiska och han bidrog till att Darwins idéer spreds.

Julians bror var den kontroversielle och något subversive författaren Aldous Huxley (1894–1963) som experimenterade med psykedeliska droger och skrev den dystopiska framtidsskildringen *Brave New World* (1932).

Själv var Julian mycket berömd under sin livstid. Han deltog flitigt i den offentliga debatten kring politik och vetenskap, han grundade UNESCO – Förenta nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur och han var dess första generalsekreterare på 1940-talet.

Ingrid Wållgren är doktorand i idé- och lärdomshistoria vid Lunds universitet och forskar om Julian Huxley och hans idévärld.

"Huxley var en evolutionsbiolog som var beläst och förtrogen med det humanistiska arvet. Han hade en stark tro på människan och hennes framtid", säger Ingrid Wållgren.

"Men han levde i en annan tid, med en annan syn på vetenskap och människa."

Som debattör och ideolog presenterade Julian Huxley en mängd kontroversiella förslag. Under stora delar av sin verksamma tid laborerade han med idéer om hur man med nya tekniker och nyvunnen kunskap skulle kunna förädla hela populationer av människor.

Med hjälp av *eugenik* – selektiv avel på människor – och genetik tänkte han exempelvis att man skulle kunna producera individer speciellt lämpade för vissa yrken eller uppgifter. Genom att avla fram människor med bättre estetiska och kreativa förmågor kunde man skapa individer som var särskilt passande för konstnärsyrket. Goda politiker skulle skapas genom att avla på individer som hade stark förmåga att rationellt se helhetslösningar snarare än att fatta snabba beslut.

"Julian Huxleys idéer återfanns även i brodern Aldous dystopiska science fiction-roman *Brave New World*", säger Ingrid Wållgren.

"I boken förekommer exempelvis människor som är framavlade för att fylla olika syften i samhället. I Aldous Huxleys roman blir det väldigt obehagligt. Han var kritisk till de idéer som Julian Huxley förespråkade och hans roman var ett slags kommentar till dem som likt brodern hyste sådana tankar. I boken är människorna genetiskt och farmakologiskt betingade att vara lyckliga och nöjda med sin lott, men läsaren upplever tillsammans med huvudkaraktären Bernard att det inte är rätt att forma ett samhälles människor på det viset."

DARWINS ARV

Julian Huxley var forskare. Han ville undersöka och förstå naturen och evolutionsbiologin och genom det förklara det mänskliga varat. Men han ville också förbättra det med hjälp av vetenskap och teknik. Redan tidigt formulerade han idéer om att odla organ och till och med människor i laboratorier. Han ägnade sig också åt experimentell embryologi och modifierade grodembryon, något som delar av forskarsamhället kritiserade eftersom det ansågs naturvidrigt.

"Julian upplevde att han hade ett arv från Darwin att förvalta. Han var mycket stolt över sitt släktskap med Darwins vapendragare Thomas Henry Huxley och såg det som sin uppgift att föra vidare en vetenskaplig tradition. Darwin hade upplyst världen om arternas ursprung. Julian Huxley ville nu ta itu med arternas framtid", säger Ingrid Wållgren.

Darwins evolutionslära smittade av sig på en mängd andra discipliner utöver biologin och naturvetenskaperna. På flera håll började man betrakta de flesta fenomen som sprungna ur en process där enkelhet sakta går mot komplexitet. Många ville se en utvecklingslära även i sociala företeelser.

"Julian Huxley närde en tro på att människans uppkomst inte bara var produkten av en biologisk process utan även av vad han kallade en psykosocial process, där människans intellektuella kapacitet och hela civilisationer och kulturer genom historien gått mot en allt större komplexitet."

Men hos Huxley märks också ett visst förakt för den naturliga evolutionen eftersom han ansåg den långsam, grym och blind. Människan däremot skulle kunna plocka upp evolutionens principer, snabba upp processen och styra den på egen hand genom att exempelvis avla på önskvärda egenskaper. Politisk planering och medicinsk teknik var verktygen. På så sätt skulle man på kort tid få nya generationer med bättre anlag.

"Huxley tänkte sig att människors moraliska och intellektuella egenskaper skulle förädlas. Det var drömmen om ett utopiskt samhälle där man slipper konflikter eftersom människorna höjt sig över sina biologiska drifter och istället beter sig rationellt och etiskt", säger Ingrid Wållgren.

En annan sak som sysselsatte Huxley var oron för överbefolkning. Han ansåg att en allt för stor del av jordens befolkning plågades av svält eller andra umbäranden. Ett inslag i hans tänkta framtidsvision var därför att det var bättre om det föddes färre men lyckligare individer.

"Han ville att det i framtiden bara skulle födas så många individer som jorden kunde nära. Populationen skulle vara mindre, men i gengäld skulle dess individer vara genetiskt modifierade så att de blev mer perfekta. Idén om att mänskligt liv i sig och som sådant är heligt fanns inte hos Huxley och ett liv i plåga var inte försvarbart", berättar Ingrid Wållgren.

Ingrid Wållgren är doktorand i idé- och lärdomshistoria vid Lunds universitet och forskar om Julian Huxley.

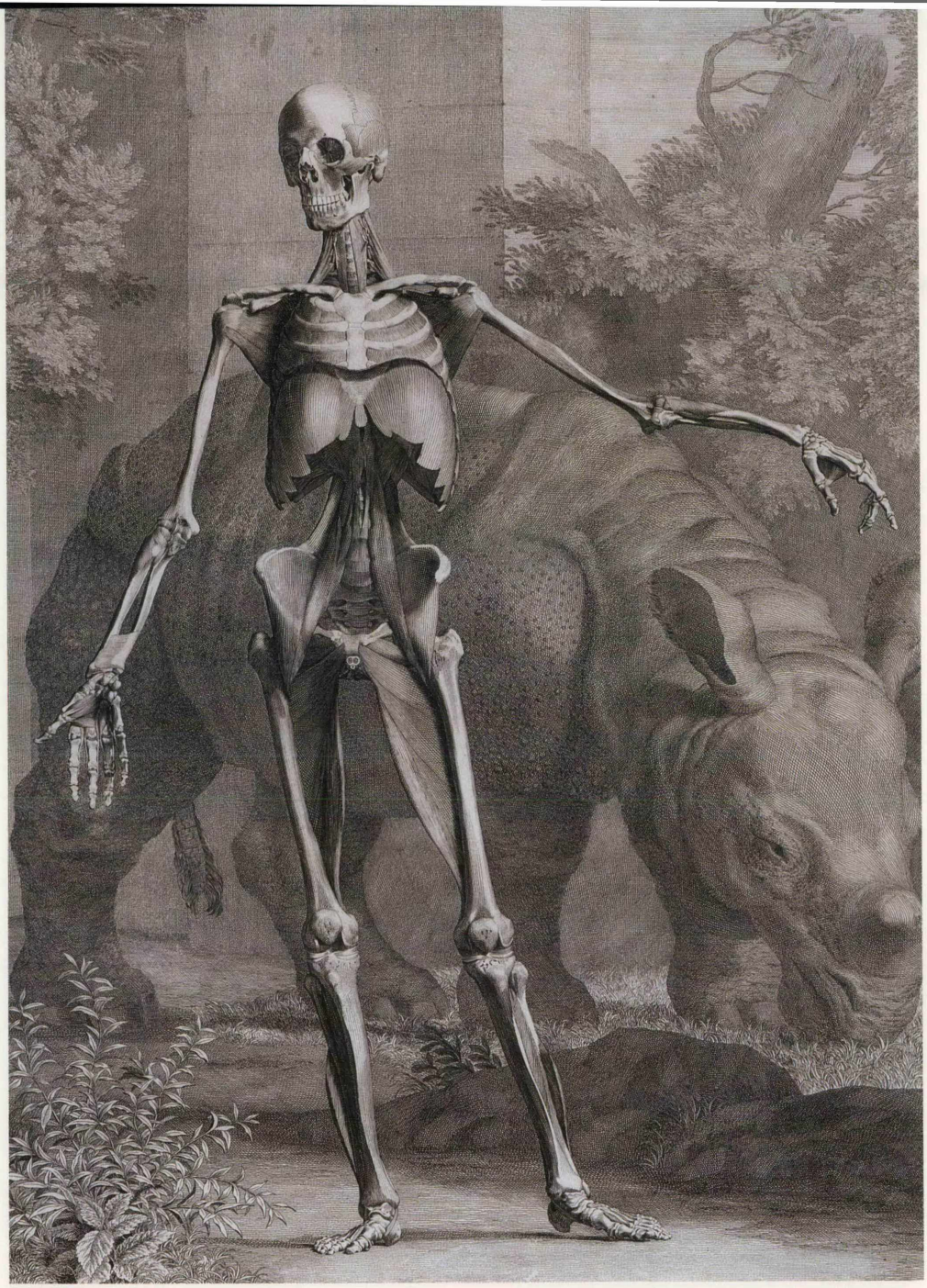
MÄNNISKAN SKA STYRA EVOLUTIONEN

Darwins evolutionslära skakade många människor i sin tro och satte hela föreställningen om Gud ur spel. Ingrid Wållgren menar att Julian Huxley förmodligen ville skapa en känsla av hopp och framtidstro med sina idéer. Det var människan som hade kontroll över naturen, inte Gud. Han tänkte sig att han levde i en ny tid där människan nått ett slags kritisk punkt i sin kognitiva, intellektuella och individuella utveckling. Nu var det dags för nästa steg.

”Människan skulle ta kontroll över sitt eget öde, hon skulle börja härska över evolutionen och biologin och inte tvärt om. Nu var det dags för människan att medvetet styra sin biologiska utveckling. Det var rent av hennes plikt att ta det här ansvaret eftersom hon befann sig i de stora genombrottens tid.”

Så här i efterhand kan mycket av det som Julian Huxley förespråkade framstå som bisarrt och skrämmande. Men om man tittar närmare på vår samtids debatter så hittar man mycket rester av hans och likatänkandes idéstoff här. Det finns en tendens också idag att å ena sidan betrakta människan som fantastisk och unik och förknippad med ett särskilt ändamål, men å andra sidan som ofullkomlig och i behov av förbättring.

”Det finns en intressant motsättning mellan de två synsätten. Vi är å ena sidan kronan på det evolutionära verket, å andra sidan ovärdigt knutna till vår biologi”, säger Ingrid Wållgren.

Anatomisk bild av människans skelett och muskler utförd i samarbete mellan professorn i anatomi Bernhard Siegfried Albinus och tecknaren och gravören Jan Wandelaar. Bilden tillkom 1747 i Leiden, Holland, och ingick i en anatomisk atlas. I bakgrunden syns noshörningen Clara som var känd över hela Europa under sin levnad.

BÄTTRE OCH SÄMRE FOLK

Det finns ingen riktning i evolutionen. Processen är så att säga blind och kanske utan mening. Det finns inget "bättre" eller "sämre". Det vet vi idag och det visste Darwin. Men ändå är det svårt att inte tänka på människan som skapelsens krona. Och Darwin, sin djupt filantropiska läggning till trots, var nog ganska övertygad om att man i de europeiska samhällena dessutom kommit lite lägre i sin utveckling, att man i dessa kulturer levde mer komplexa liv än folk på andra ställen på jorden.

Så menar Sverker Sörlin, idéhistoriker och professor i miljöhistoria vid KTH i Stockholm som bland annat författat *Den blinde skaparen. En essä om Darwin och livets sammanhang* (2009).

"Det fanns då och finns än idag en förståelse av den vita europeiska människan som högst upp på civilisationens och utvecklingens stege. Det är en sorts infranivå i tänkandet trots en uttalad antirasism. Skillnaderna är inte biologiska, nej, det handlar om kulturella avancemang. Bildning, intellekt."

Sverker Sörlins egen forskning kretsar kring hur vi utvecklar kunskap om kroppen och naturen och hur vi gör politik och idéer av detta.

"Processen från biologi till politik har egentligen inte varit särskilt framträdande före Darwin", säger han. "Men det finns några exempel."

Bland annat ser vi hur man under 1700-talet ansåg att det gick att ändra människors fysionomi ungefär på samma sätt som man kunde förse dem med ny kunskap genom undervisning och upplysning. Några trodde på fullt allvar att svarta människor kunde göras vita med hjälp av en diet på fransk mat. Detta byggde på att det fanns en positiv värdering av det vita. Dåtidens filosofer och naturalhistoriker kände naturligtvis inte till evolutionen, istället byggde man på tanken att miljön och maten har en direkt påverkan på människokroppen. Om man bara fick några generationer på sig så skulle det gå att förändra vad som helst, även människors hudfärg.

"Detta var ingen stor och viktig tanke, men det är ett exempel på hur frestande det varit att försöka forma biologiska kroppar med hjälp av olika tekniker", säger Sverker Sörlin.

Befolkningspolitiken uppstod på allvar under 1600-talet. Människor började betraktas som en massa, en naturtillgång där själva antalet var av betydelse. De räknades i mängd som ett slags mänsklig "biomassa" som också skulle kunna effektiviseras genom organisation.

Den här perioden är genombrottet för en modern förståelse av naturvetenskapen, människokroppen och medicinen. Man gjorde systematiska undersökningar, man började tänka sig att ny kunskap kunde uppnås genom praktiska studier, och nyvunna insikter ansågs bättre än gamla. Men även rasismen i den form vi ser den idag började växa fram som ett led i den nya kunskapen. Skillnaderna mellan olika människoslag lockade forskarnas intresse.

"Det skapades stereotyper, folkslag omtalades som exempelvis resliga och ståtliga, vilket översattes i karaktärsegenskaper. Det finns en framväxande uppfattning att man kunde tolka

kroppar som uttryck för deras status som grupper och folk. Detta får en väldig skjuts under senare delen av 1800-talet. Darwin själv var emot rasism i sin mer uttalde form, men hans evolutionstänkande behövdes för att ett mer kvalificerat biologiskt tänkande skulle komma fram", säger Sverker Sörlin.

I vissa extrema sammanhang, exempelvis inom den samling ideologier som brukar kallas *socialdarwinismen*, tänkte man sig att fattigdom var en dålig social egenskap som spred sig genom att fattiga människor fortplantade sig. Det här ville man förhindra, och när fattiga svalt ihjäl var det egentligen för allas bästa. På det sättet kunde de dåliga egenskaperna sorteras bort.

"Socialdarwinismen såg det inte som något problem att människor eller grupper gick under i jakten på mänsklighetens framgång. Vissa är helt enkelt inte anpassade till ett modernt liv och de kommer att försvinna, resonerades det. Det var en vanlig uppfattning som kunde mildras med filantropi och humanitärt omhändertagande, men många trodde att det fanns något tvingande i den här utvecklingen som gjorde att den var ofrånkomlig", sammanfattar Sverker Sörlin.

BIOLOGISERING OCH KONKURRENS

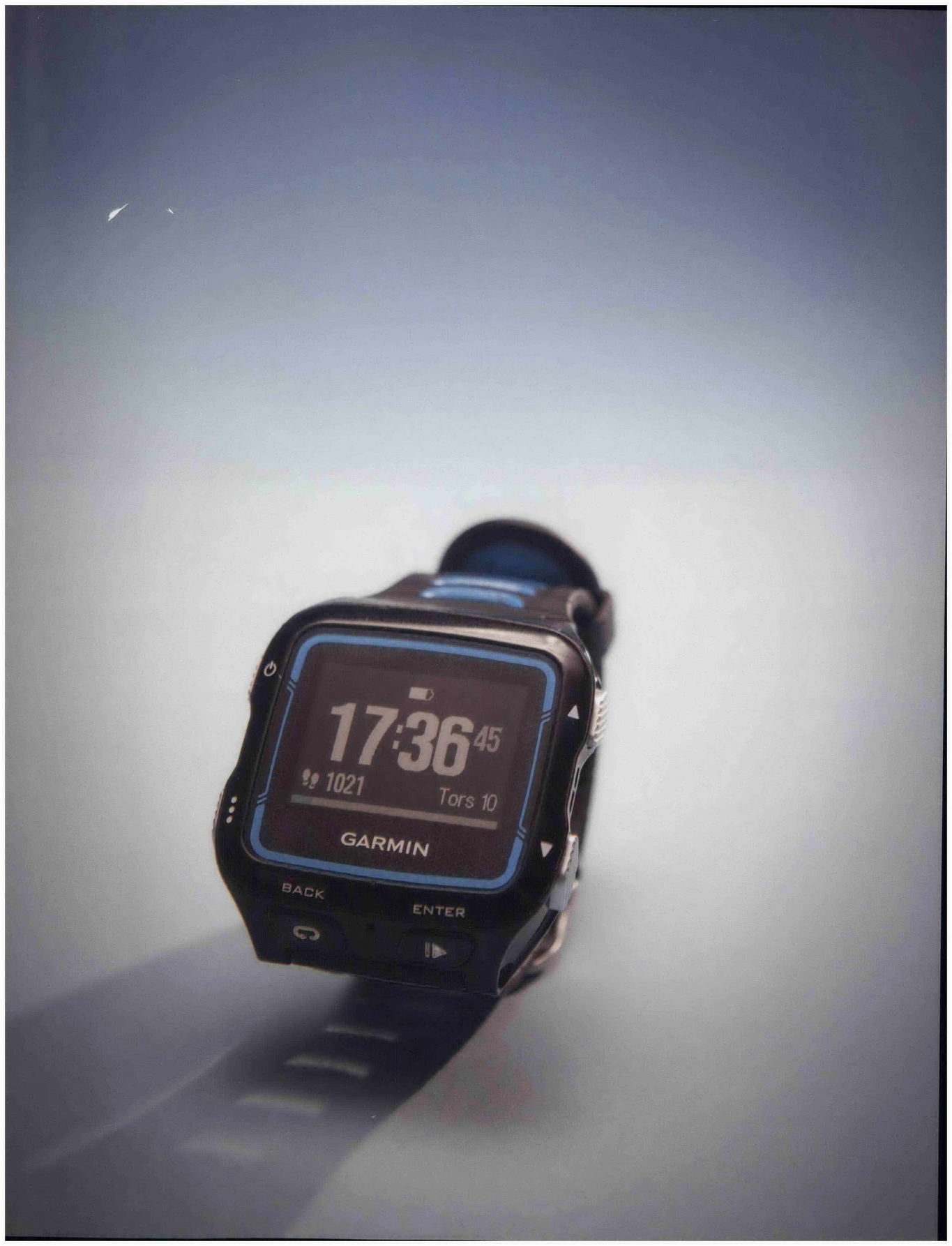
Under de senaste 200 åren har vi sett en process mot en ökande konkurrens mellan individer. Kapitalism, urbanisering, handel och industri har skapat arenor där människor i allt större utsträckning kan forma och påverka sina liv, förflytta sig mellan olika delar av samhället och skaffa sig en bättre tillvaro.

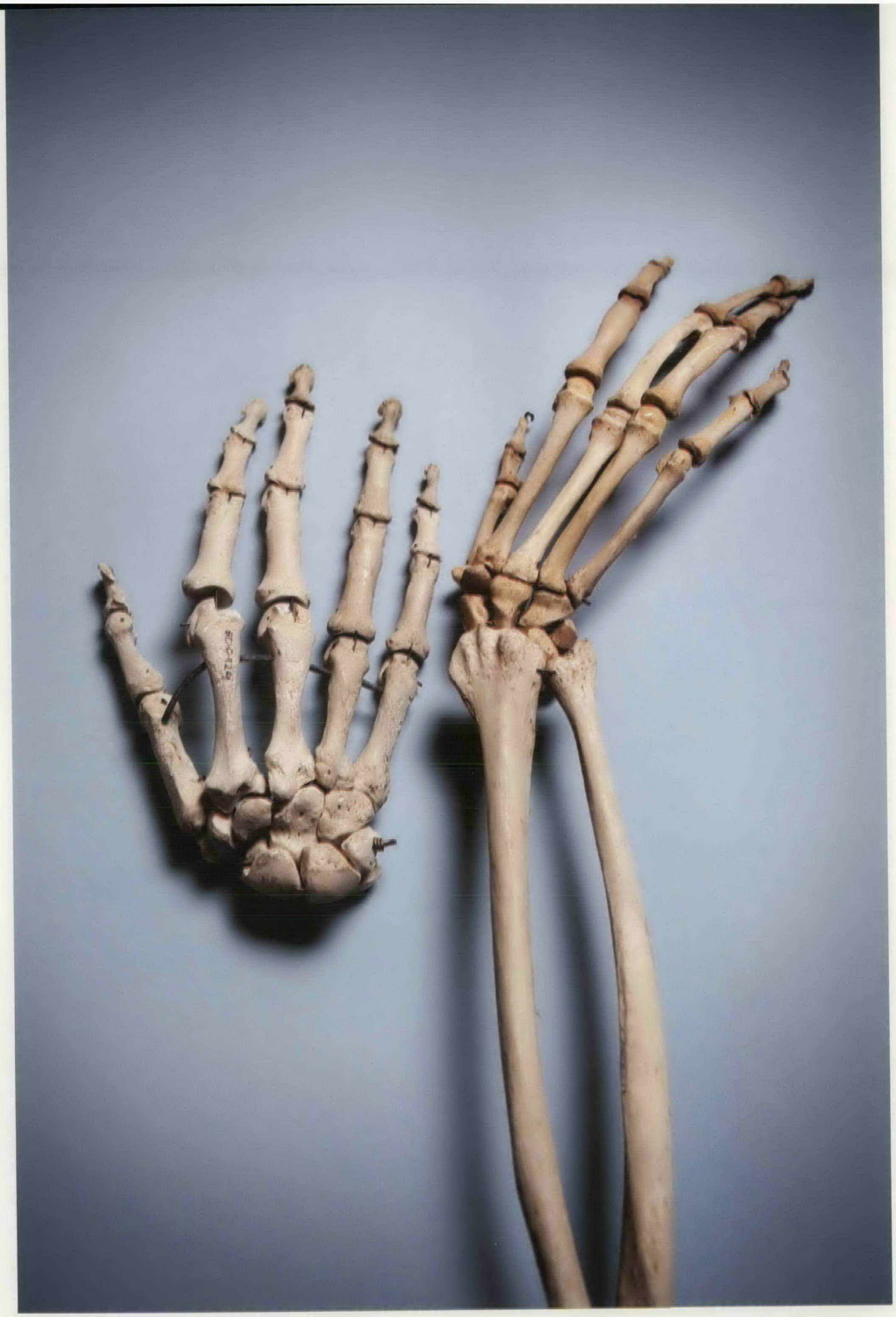
"Människan har ofta ägnat sig åt självförbättring, men det har skett på det själsliga och andliga planet. Kroppen betraktades väsentligen som själens redskap. Den materiella, kroppsliga självförbättringen är däremot en modern företeelse som hänger ihop med processen mot en ökad konkurrens och individualisering. Prestation, tempo, hastighet; en önskan att förverkliga sig själv, att optimera sina möjliga utfall, och samtidigt göra sig mer gällande", säger Sverker Sörlin.

Idag är många oerhört upptagna med att mäta sina kroppar. Vi omger oss med tekniker som registrerar puls, vikt och kaloriintag. Vi mäter hur vi tränar och vilka effekter det får på våra kroppar. Vi har laboratorier för att beräkna, undersöka och utveckla tekniker som ska öka den mänskliga kroppens kapaciteter och prestationer. En manifestation av kontroll, påverkan och förbättring av våra biologiska kroppar. Mycket av kunskapen om detta utvecklades först för militära ändamål och har sedan spridits till andra tillämpningar under andra halvan av 1900-talet.

"Jag tror att man kan säga att vi går mot en naturalisering av människan, en tendens att

Klockan på armen mäter puls, stegfrekvens, löphastighet, muskelkraft, syreupptagningsförmåga, sömnmönster, gps-spår med mera. Med hjälp av insamlade data kan klockan ge prognoser på framtida prestationer.

17:36 45
1021
Tors 10
GARMIN
BACK
ENTER

Människohand och hand från schimpans. Naturhistoriska riksmuseet.

förstå människan och hennes kropp framförallt som en fråga om biologi, där genetik och neurologiska funktioner förklarar alla våra önskningar, behov och beteenden. Det är frestande att tro att vi drivs av en stark evolutionär kraft, att kroppsanpassningen ingår i en fortsatt process av förbättring. Men det finns i själva verket väldigt svaga bevis för att denna längtan efter kontroll och perfektion skulle ha några djupare biologiska rötter. I allt väsentligt kan vi förstå detta som ett kultur- och samhällsfenomen. Utseendet och kroppen är i hög grad en social tillgång, rentav en ekonomisk. Men vi vet från historien att kroppsidealen växlar. En dag kan något annat vara på modet", säger Sverker Sörlin.

KROPPAR I FÖRÄNDRING

Julian Huxley menade att den biologiska evolutionen var en pågående process, men att den gick för långsamt och att teknikutvecklingen och medicinen hade satt det naturliga urvalet ur spel. Nu var det dags för mänskligheten att gå in i en ny fas och sträva efter att själv kontrollera evolutionen. Julian Huxley kallade det *transhumanism*.

Idag har den transhumanistiska rörelsen vuxit sig stark, men man talar inte särskilt mycket om Julian Huxley.

"Det tror jag har att göra med att han höll på med eugenik. Det är känsligt eftersom det ligger så nära rastänkandet. Det blir ytterligt problematiskt, trots att Julian Huxley själv var emot rasbegreppet", säger Ingrid Wållgren.

I Julian Huxleys värld var det felaktigheter som skulle elimineras, brister som skulle bättras på. Dagens transhumanister menar i likhet med honom att det inte finns något konstigt med att vilja gå vidare i utvecklingen. Förändring är människans natur. Det finns inga skäl att acceptera biologiska tillkortakommanden, sjukdomar och lidande om vi inte måste, och någon gång i framtiden lyckas vi kanske även betvinga döden.

Julian Huxley dog 1975. I slutet av 1980-talet dök den engelske filosofen och transhumanisten Max More (1964–) upp. Han är förespråkare för ett *extropistiskt* förhållningssätt – han menar att vetenskapliga, tekniska och medicinska framsteg en dag kommer att göra människan odödlig.

Det här är en främmande och obehaglig tanke för många. Men transhumanisterna har varit duktiga på att normalisera de idéer som för bara några decennier sedan verkade knasiga och lätt galna. Många av dagens transhumanister engagerar sig och debatterar gärna de etiska frågeställningar, de faror och farhågor som framtidens teknik eventuellt bär med sig.

Darwinismen fick människan att inse att hon inte är statisk, att hon är produkten av en process som fortfarande pågår. Darwins upptäckter gav människan en ny förståelse av sig själv. Är det den som influerar oss att vilja ta aktiva beslut om vår utveckling, framtid och fortsatta evolution? Är förändring människans natur?